

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for Kvalholmen i Vega kommune, Nordland

Kystlynghei, naturbeitemark og slåttemark

NIBIO RAPPORT | VOL. 7 | NR. 5 | 2021

Thomas H. Carlsen & Annette Bär

Avdeling for kulturlandskap og biologisk mangfold, Tjøtta

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for Kvalholmen i Vega kommune, Nordland. Kystlynghei, naturbeitemark og slåttemark.

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Thomas H. Carlsen & Annette Bär

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
11.01.2021	7/5/2021	Åpen	51428	19/01440
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-02736-2	2464-1162	38	1	

OPPDRAAGSGIVER/EMPLOYER:

Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdeling

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Anne Sofie Bråge Fjeldstad

STIKKORD/KEYWORDS:

Skjøtsel, utvalgte naturtyper, kystlynghei, slåttemark, naturbeitemark, beiting, sviing

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biologisk mangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Skjøtselsplanen for Kvalholmen i Vega kommune har blitt utarbeidet på oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for skjøtsel av kystlynghei, naturbeitemark og slåttemark på Kvalholmen. Skjøtselsanbefalinger tar hensyn til brukernes driftsopplegg, kapasitet og ønsker.

Skjøtselsplanmalen er delt inn i ulike kapitler som bl.a. gir generell informasjon om aktuelle utvalgte naturtyper, generell beskrivelse av naturgrunnet innenfor lokaliteten og en beskrivelse av dagens drift.

LAND/COUNTRY: Norge
FYLKE/COUNTY: Nordland
KOMMUNE/MUNICIPALITY: Vega
STED/LOKALITET: Kvalholmen

GODKJENT /APPROVED

Anders Nielsen

AVD. LEDER

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Annette Bär

FORSKER

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Skjøtselsplanen for Kvalholmen i Vega kommune har blitt utarbeidet på oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for skjøtsel av kystlynghei, naturbeitemark og slåttemark på Kvalholmen. Skjøtselsanbefalinger tar hensyn til brukernes driftsopplegg, kapasitet og ønsker. Planen er i samsvar med faggrunnlaget for kystlynghei (Direktoratet for naturforvaltning 2012) og handlingsplanen for slåttemark (Direktoratet for Naturforvaltning 2009).

Skjøtselsplanmalen er delt inn i ulike kapitler. Kapittel 1-3 gir generell informasjon om aktuelle utvalgte naturtyper. Kapittel 4 gir en generell beskrivelse av naturgrunnlaget innenfor lokaliteten, og en beskrivelse av dagens drift. Kapittel 5 er rettet mot bruker og forvaltningen og omhandler skjøtsel av lokalitetene, samt oppfølgingen av disse. Kapittel 6 gir en beskrivelse av naturtypene som inngår i drifta, og genererer i hovedsak informasjon rettet inn mot forvaltning, inkludert søkbare egenskaper for området i naturbase.

Verdisettingen er definert etter DN Håndbok 13 (Direktoratet for naturforvaltning 2007), og faktaark for kystlynghei (Jordal 2014), naturbeitemark (Bratli 2014) og slåttemark (Svalheim 2014).

Takk til grunneier og bruker John-Arne Ludvigsen, samt Fylkesmannen i Nordland for godt samarbeid, verdifull informasjon og tilbakemeldinger i forbindelse med utarbeiding av planen. Vi takker også studenten Sven Emil Hinderaker for hjelp under feltbefaring med kartlegging og brukerintervju.

Tjøtta, 10.12.2020

Annette Bär

Prosjektleder

NIBIO, Tjøtta

Innhold

1	Generelt om kystlynghei.....	5
2	Generelt om naturbeitemark	11
3	Generelt om slåttemark i Nord-Norge	13
4	Om Kvalholmen – Naturgrunnlag og dagens drift.....	16
4.1	Kort områdebeskrivelse av Kvalholmen	16
4.2	Hensyn og prioriteringer	16
4.3	Tradisjonell og nåværende drift	17
4.4	Aktuelle erfaringer med skjøtselen	17
4.5	Artsmangfold og observerte endringer	17
4.6	Spesielle forhold	18
5	Skjøtsel på Kvalholmen- beskrivelse av planlagte tiltak.....	19
5.1	Mål for skjøtsel på Kvalholmen	19
5.2	Skjøtselstiltak på Kvalholmen	20
5.2.1	Beiterelaterte tiltak.....	21
5.2.2	Planer for sviing.....	21
5.2.3	Slått	22
5.2.4	Andre planlagte skjøtselstiltak	22
5.2.5	Oppfølging av skjøtselsplanen	23
6	Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten	24
6.1	Kvalholmen	25
6.1.1	Kvalholmen, kystlynghei.....	25
6.1.2	Kvalholmen, naturbeitemark	28
6.1.3	Kvalholmen, slåttemark	31
7	Bilder.....	34
	Kilder	38
	Vedlegg.....	39

1 Generelt om kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Naturtypen har blitt til i de ytterste, oseaniske strøkene langs kysten der klimaet er så mildt at småfe har kunnet gå ute hele året, eller det meste av året. Om sommeren har også storfe beitet i lyngheia, og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene svidd slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en vintergrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som forplante om seinhøsten og vinteren. Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strekker seg fra Lofoten i Nordland til Kragerø i Telemark. Det er også lynghei på noen få øyer i ytre Oslofjord, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Norderhaug & Johansen 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting, eller beiting store deler av året, og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Naturtypen kystlynghei inngår i kystlandskapet i en mosaikk med en rekke andre naturtyper slik som semi-naturlig eng- og strandeng, strandberg og myr. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantehavskysten sør til Portugal. I Norge, som i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligste kystlyngheier og dermed et spesielt ansvar for å ivareta disse. Variasjoner i miljøvariabler (kalkinnhold, uttørkingsfare og vannmetning) danner grunnlag for en rekke grunntyper av kystlynghei, og variasjoner i bruk (lyngsviing og beiting) øker kompleksiteten i artssammensettingen og diversitet. Tiden etter lyngsviing kan deles inn i fire ulike faser; pionerfase, byggefase, moden fase og degenererende fase, og enkelte arter kobles spesifikt til noen av disse fasene. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også artsmangfoldet, spesielt av de skjøtselsavhengige artene, med kalkinnholdet i jorda (pH).

Ulike typer kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Natur i Norge (NiN), deler kystlynghei på grunnlag av kalkinnhold, uttørkingsfare og vannmetning inn i tolv grunntyper: Kalkfattig bakli-hei, kalkfattig kystlynghei, kalkfattig tørr kystlynghei, kalkfattig fuktig kystlynghei, intermediær bakli-hei, intermediær kystlynghei, intermediær tørr kystlynghei, intermediær fuktig kystlynghei, svakt kalkrik kystlynghei, svakt kalkrik tørr kystlynghei, sterkt kalkrik kystlynghei, sterkt kalkrik tørr kystlynghei (Halvorsen et al. 2015).

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, flekkmarihånd, tyttbær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Kalkrik kystlynghei skiller seg fra den kalkfattige ved et høyere innslag av kalkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Bakliheier, som ofte er nord- og østvendte, gjerne i humide skråninger, har typiske arter som bjørnekam, revebjelle, ormetelg, blåbær og blokkebær. Kystlynghei med høy uttørkingsfare har gjerne arter som heigråmose, melbær, kveinarter, finnskjegg og gulaks. Kystlynghei med høy vannmetning

skiller seg fra tørrere grunntyper ved et framtrødende innslag av fuktkrøvende arter og myrarter som klokkeløng, klokkebær, rome og bjønnskjøgg.

Nedenfor finner du en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystløynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta løyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i lokale komplekse miljøvariabler.

Geografiske variasjoner av kystløynghei

Sør-Norge

Det meste av kystløyngheiene i sør er relativt tørr kystløynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende løyngheier på litt næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell løyngheitype: løynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røssløyng, kreking, krypvier, marehalm og sandstarr.

Vest-Norge

Kystløyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk løyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid løyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkeløng, som vokser i fuktigere områder enn røssløyng, er vanlig her, og purpurløyng, som er frostømfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har løyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, løyngøyentrøst, fagerperikum, heiblåfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

Midt- og Nord-Norge

Fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Kreking blir et stadig vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røssløyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåttestarr og torvull er også vanlige. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellarter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei (høy uttøringsfare og lav vannmetning) kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrøvende arter. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

Generelt om skjøtsel av kystløynghei

Kystløyngheiene er skapt ved rydding av skog, løyngsviing, beiting og løyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom løynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystløynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystløynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystløynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

Beiting og dyrehold i kystlynghei

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdata.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernslova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer». Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnet, må beitegrunnet vurderes. Beitegrunnet påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvædet og skadet røsslyng forringer beiten mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- 1) *Dyretallet skal tilpasses beitegrunnet.*
- 2) *Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.*
- 3) *Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å fôre dyrene på en god måte.*
- 4) *Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.*
- 5) *Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.*
- 6) *Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.*
- 7) *Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.*
- 8) *Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.*

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunnet gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfør, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Gammelnorsk sau er godt tilpassa beiting i kystlynghei.

Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslaktning må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalete raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes i området gjennom f.eks. forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Fylkesmannen eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene. Når det gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

Lyngsviing er en vanleg skjøtselsform i kystlynghei.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauen. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i

gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

Fjerning av Veitistel

Veitistelen er en toårig plante som i hovedsak etablerer seg i forstyrret mark. Uten forstyrrelser i marka og i konkurranse mot annen vegetasjon blir den relativt enkelt utkonkurrert. På grunn av sin uspiselighet blir veitistelen i beitemark stående igjen uten konkurranse, og kan dermed enkelt vokse opp og spre seg i landskapet. Frøene kan både fly med vinden, men også overleve sjøvann, og opptrer derfor ofte først i strandenger og strandnære områder når den etablerer seg på nye områder.

Å hanske med veitistel er krevende men mulig. Ideelt sett burde planten kuttes i blomstring for å forhindre at nye sideskudd etableres. Det er derfor viktig å følge med på planten og kutte på riktig tidspunkt. Plantene må deretter fjernes og helst brennes for å forhindre ettermodning av blomsten og påfølgende spredning av frøene.

2 Generelt om naturbeitemark

Naturbeitemark er en artsrik naturtype med høy andel habitatspesialister. Naturtypen er vidt utbredt, men artsrik, ugjødslet beitemark i god hevd er gått tilbake som følge av endringer i landbruket. Gjengroing etter opphør av bruk eller intensivert drift med gjødsling og pløying, har redusert arealet. Typen er også utsatt for nedbygging. På bakgrunn av dette er naturtypen som helhet vurdert som sårbar (VU) i Norsk rødliste for naturtyper 2011. Naturbeitemark har høy andel rødlistearter i ulike organismegrupper, særlig karplanter, beitemarksopp og insekter. Mange arter har hovedtyngden av sine forekomster innenfor denne naturtypen.

Utbredelse

Naturbeitemark er vidt utbredt over hele Norge fra kysten til innlandet og i alle biogeografiske soner fra boreonemoral til lavalpin sone og fra sterkt oseanisk til svakt kontinental seksjon. I dag er typen vanligst i regioner med mye husdyrhold, for eksempel øvre dalstrøk på Østlandet, på Vestlandet, i Trøndelag og på Nordlandskysten.

Naturfaglig beskrivelse

Naturbeitemark er lysåpen grasmark med langvarig hevd i form av husdyrbeite, både sau, geit, storfe og hest. Utseendemessig karakteriseres typen av lavvokst vegetasjon dominert av urter og gras. Trær og busker forekommer spredt, til forskjell fra slåttemark der disse mangler. Marka er gjerne mer ujevn enn i slåttemark. Steiner, grunnlendte partier og bergknauser er også nokså vanlig. Typisk for beitemark er dominans av beite- og tråkkresistente gras og arter som ikke spises fordi de er giftige, tornete, smaker vondt eller inneholder mye silikat. Naturbeitemark har få nitrofile arter, men spredt kan noe næringskrevende og tråkktolerante arter forekomme. Karakteristisk er også forekomsten av beitemarksopp om høsten. Det er stor variasjon i artssammensetningen og miljøforhold i naturbeitemark. Et fellestrekk er at variasjonen både skyldes økokliner som også er viktige på naturmark, og langvarig hevd.

Naturbeitemark er semi-naturlig natur, oftest oppstått fra skogsmark som gjennom lang tid med ekstensivt beite har utviklet egenskaper som skiller den fra det natursystemet den ble utviklet fra, uten at markstruktur, hydrologi eller andre basale egenskaper har blitt vesentlig endret. Beitetrykk, husdyrslag og tidspunktet for beite er faktorer av betydning. Tidspunkt på året og varighet av beitet er også faktorer som påvirker vegetasjonen. Det er viktig med avpasset antall beitedyr, da overbeite reduserer artsmangfoldet og for lite beite gir gjengroing. Til forskjell fra kulturbeite er naturbeitemark ikke pløyd og tilsådd, og ikke eller i bare liten grad gjødslet.

Kalkinnhold og jordfuktighet er viktige årsaker til variasjonen i artssammensetningen. Karplante-mangfoldet er størst i naturbeitemark på kalkrik grunn i lavlandet, der særlig kalktørrenger har et høyt artsmangfold. Det samme gjelder tørrbakker i dalstrøk på Østlandet. Viktige naturbeitemarker for sopp ser ut til å følge et litt annet mønster, da artsrike beiter med høy forekomst av rødlistede sopparter kan forekomme både på kalkrik og kalkfattig grunn, og gjerne i friskere enger. Lang beitehistorie antas å være gunstig. Det er stor regional variasjon fra kyst til innland, fra lavland til fjell og fra sør til nord.

Artsinnhold

Naturbeitemark er en meget artsrik naturtype karakterisert av mange rødlistede arter av insekter, karplanter og sopp. Av særlig betydning er naturtypen for beitemarksopp og blant disse er 94 arter rødlistet, først og fremst vokssopp, rødsporer, jordtunger og køllesopp. Også for en lang rekke

karplanter og insekter er naturtypen viktig. Rundt 85 rødlistede karplanter er knyttet til typen. De mest sjeldne finnes bare på et fåtall steder, mens andre er mer vidt utbredt, men har gått tilbake i lavlandet. Et særpreg i tørr, varm og sandig beitemark er forekomst av møkkbiller, en artsgruppe som har gått sterkt tilbake i seinere tid. En rekke insekter og andre invertebrater er også knyttet til typen, hvorav flere er rødlistede. Naturbeitemark inngår i forskjellige landskapstyper, fra vidstrakte seterlandskap, småskala kystlandskap, åpne jordbrukslandsskap og småskala kulturlandskap i dalstrøk- og skogstrøk. Ofte forekommer typen som små restarealer og kanter i intensivt drevet jordbrukslandskap. Ved kysten veksler beitemark ofte med andre åpne naturtyper i finskala mosaikkartet mønster. I dalstrøk finner en gjerne artsrik beitemark i kanter mellom fulldyrka mark og hagemark eller skog. Kantsonene har ofte vært uten hevd over lengre tid, men skal kartlegges som beitemarkskant så lenge de fortsatt har preg av semi-naturlig eng. Naturbeitemark har ofte innslag av bergknauser og tresatte partier.

Påvirkning, bruk

Ulike husdyrslag beiter på ulikt vis. Sau beiter for eksempel mer selektivt enn storfe. Sambeite er derfor som regel positivt. Beite er en nødvendig forutsetning for at naturtypens verdier skal opprettholdes. Beite tilpasset naturgrunnlaget er viktig. For lite beitetrykk medfører gjengroing, mens for sterkt beite medfører slitasje og tråkkskader. De viktigste negative påvirkningsfaktorene i naturbeitemark er gjengroing og intensivt bruk. Tidligere var husdyrhold vanlig over hele landet og typen har gått sterkt tilbake som følge av opphør av beite med påfølgende gjengroing. I sentrale jordbruksstrøk er omlegging til mer intensiv drift med gjødsling, sprøyting og oppdyrking til kornproduksjon og kunsteng typisk. I tillegg er typen utsatt for nedbygging. Tilplanting av gamle beitemarker er også et problem, ved at det reduserer forekomsten av naturtypen. Det samme er spredning og etablering av fremmede arter og andre problemarter, ved at disse fortrenger de typiske beitemarksartene, og over tid bidrar til å ødelegge forekomsten av naturtypen. Tilførsel av nitrogen både fra langtransportert luftforurensing og fra lokale kilder fører særlig i sørlige deler av landet til eutrofiering.

Råd om skjøtsel og hensyn

Skjøtsel skal opprettholdes, eller igangsettes i lokaliteter som kan restaureres og der det er dokumentert høye naturverdier. Det bør gjøres en vurdering av hvordan lokaliteten opprinnelig har vært skjøttet. For lokaliteter som opplagt og relativt nylig har vært slåttemark, og der det vurderes som mulig å tilbakeføre lokaliteten til slåttemark skal dette anmerkes. I de fleste tilfeller er beiteregimet tilpasset den enkelte lokalitet. Det bør utarbeides planer for skjøtsel i viktige lokaliteter der grunneier/driver involveres. Typiske tiltak vil være å tilpasse dyreantall, husdyrslag og tidspunkt for beite avhengig av vegetasjonen på stedet. Både husdyrslag, antall dyr og beitetidspunkt er viktig å vurdere i beitemark. For eksempel kan det være aktuelt å holde sau unna lokaliteter med sjeldne orkideer som svartkurle, og det kan være aktuelt å avgrense beiteperioden til vår-forsommer eller høst. Gjødsling må unngås og manuell rydding av ungskog og kratt foretas etter behov, og slik at marka holdes åpen. Rydding bør foretas gradvis, da for rask åpning av marka både kan medføre erosjon i bratt terreng og åpne opp for uønskede arter. Tilleggsforing bør unngås, da dette både medfører tråkkskader, oppgjødsling og innførsel av uønskede arter. Saltstein må unngås. Fremmede arter bør fjernes og slitasje og andre negative påvirkninger bør begrenses i sårbare lokaliteter.

3 Generelt om slåttemark i Nord-Norge

Tradisjonelle slåttemark er naturenger i inn- og utmark med ville plantearter, som har blitt slått for å skaffe vinterfôr til husdyra. Slåttemarkene ble gjerne slått seint i sesongen, etter at de fleste plantene hadde blomstret og satt frø. De er ofte overflaterydda for stein, men har i mindre grad vært oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og er ikke- eller i liten grad gjødsla med tilført husdyr- og kunstgjødsel. Slåttemarkene har tradisjonelt vært høstbeita og kanskje også vårbeita. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer imidlertid fra sted til sted.

Slåttemarkene er ofte urterike (blomsterrike), og omtales gjerne som «blomsterenger». De huser også ofte et stort mangfold av insekter.

Artssammensetningen i slåttemarkene kan variere mye blant annet avhengig av klimaet. Variasjonen i slåttemarksfloraen er stor fra nord til sør og fra kyst til innland i Nord-Norge. Forskjeller i fuktighetsforhold og kalkinnhold i marka påvirker også artssammensetningen sterkt.

Vanlige plantearter i tørre-friske enger er gras og halvgras som engkvein, rødsvingel, gulaks, bakkefrytle, bleikstarr og urter som for eksempel blåklukke, ryllik, følblom, småengkall, hvitmaure, fuglevikke, engsyre, harerug, engsoleie, marikåpe-arter, i høyereliggende områder også snøsøte. I Nordland og Troms er også rødknapp og prestekrage vanlige innslag i tørre slåttemark, mens silkenellik kan komme inn i Øst-Finnmark.

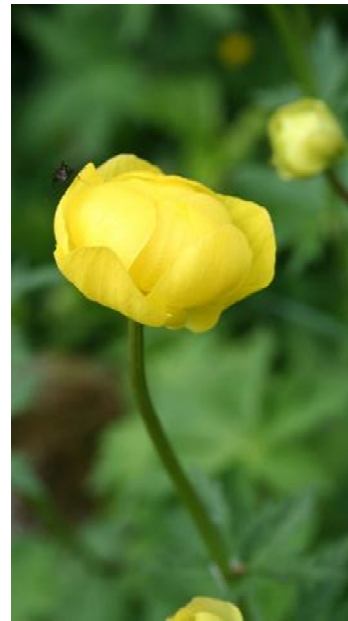

Slåttemark på Svebakken i Hemnes kommune i Nordland som representerer en tørr-frisk engutforming. Bildet t.h. viser småengkall som gjerne vokser i slike enger.

Foto t.v. Annette Bär og t.h. Ellen Svalheim.

I litt kalkholdige områder kan man finne gras som dunhavre, og i de sørlige delene av Nord-Norge også hjertegras. Ellers på kalk vokser urter som gjeldkarve, fjellflokk, vill-løk, vill-lin, fjellfrøstjerne, gulmaure, (fjell)bakkestjerne, ulike marinøkler og orkideer. Noen av disse står på den norske rødlisten (og er truet) (www.artsdatbanken.no).

I litt fuktigere eng finnes arter som sølvbunke, jåblom, ballblom, skogstorkenebb, rød jonsokblom, marikåper, sibirgrasløk og hvitbladtistel. I fuktigere enger i Finnmark kan man finne østlige arter, foruten silkenellik som nevnt over også finnmarksfrøstjerne, storveronika og russekjeks.

Slåttemark på Kvanndalen i Rana kommune i Nordland. Bilde t.h. viser ballblom som er et vanlig innslag i litt fuktigere eng ved siden av arter som sølvbunke, jåblom, og skogstorkenebb.

Foto t.v. Annette Bär, t.h. Ellen Svalheim.

Slåttemark med silkenellik i Anopset i Porsanger kommune i Finnmark. Bilde t.h viser nærbilde av silkenellik som er en østlig art og stedvis vokser i slåttemarkene i Finnmark.

Begge foto Ingrid Golten.

Hvis slåtteenger blir liggende brakk, blir engene gjerne dominert av noen få, høyvokste arter. Hundekjeks, skogstorkenebb, marikåper og mjødukt er typisk, men også tromsøpalme kan komme inn. I innlandet er store felt av geitrams vanlig der drifta har opphørt, før busker og trær overtar i en senere fase av gjengroingen.

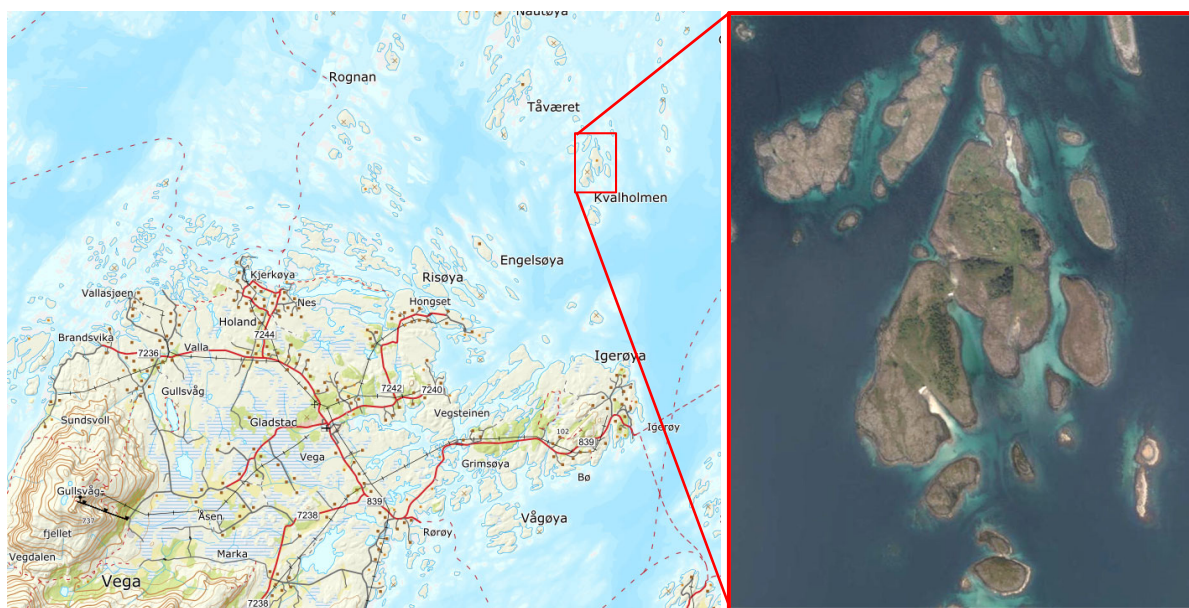
Mange gamle slåttemarkar brukes i dag til beite eller er grodd igjen. «Tradisjonelle» slåttemarkar har derfor blitt svært sjeldne og det er spesielt viktig at gjenværende slåttemarkar holdes i hevd. Generelle restaurerings- og skjøtselstiltak er omtalt i veiledningsheftet, og konkrete råd for skjøtsel av din lokalitet beskrives i denne skjøtelsplanen. Nærmere omtale av ulike plantearter fra engene finnes i Bondens kulturmarksflora for Nord-Norge (Bele et al. 2014). Mye av denne teksten om slåttemark i Nord-Norge er hentet fra den.

4 Om Kvalholmen – Naturgrunnlag og dagens drift

4.1 Kort områdebeskrivelse av Kvalholmen

Kvalholmen ligger i den østlige delen av Vegøyen verdensarvområde i Vega kommune. Avstanden til Igerøy på hovedøya Vega er ca. 5 km i rett nordlig retning. Kvalholmen er ei relativt stor øy på ca. 300 dekar, er variert og har gamle innmarksarealer i nord og øst og utmarksarealer i sør og vest. Inn- og utmarksdelene er skilt av i ei smalt stripe med strandeng. Kvalholmen er delt inn i tre bruksnummer (G.nr/B.nr. 95/1,2,3) og bebyggelsen ligger i den nordlige delen av øya.

Berggrunnen består hovedsakelig av glimmerskifer og granatglimmerskifer med lavt til middels kalkinnhold og dermed er vegetasjonen her relativt artsfattig. Fragment av mer kalkholdig berggrunn finnes i partier på øya. Lokaliteten ligger i sørboreal vegetasjonssone (SB) i sterkt oseanisk vegetasjonssesksjon (Moen, 1998). UTM: 33W 0367141 7293836.

Figur 1. Kart over Kvalholmen.

4.2 Hensyn og prioriteringer

Kvalholmen trenger både restaurering og skjøtsel for å få tilbake preget som åpnet og artsrikt kulturlandskap i hevd. Restaureringsjobben er godt i gang innafør kystlyngheilokaliteten, noen som på sikt vi øke verdien her. I områder der det ryddes for bjørk, rogn og vier er det viktig å ta hensyn til oppslaget av nye skudd som kommer fra rotsystemet. Utegangersau på helårsbeite er både gunstig og nødvendig med tanke på å beite på gjenvæksten av bjørk og andre løvtrær etter rydding.

Den sørlige delen av kystlyngheilokaliteten i sør på Kvalholmen er gjengrodd med einer og det anbefales å svi av små partier for å redusere dominansen av einer her. Etter sviing bør kvistene klippes av for å unngå skader på jur. Einerkvister er svært bestandige og det tar mange år før de råtner bort av seg selv, derfor anbefales manuell fjerning etter sviing. Se for øvrig kapittel 5 for konkrete forslag på tiltak og prioriteringer.

4.3 Tradisjonell og nåværende drift

Kvalholmen er delt inn i tre bruksnummer og tidligere var det tre aktive bruk på øya. I 1865 bodde det 22 personer fordelt på de tre husstandene. Innbyggertallet var synkende utover 1900-tallet og Kvalholmen ble tilslutt avfolket tidlig på 1970-tallet. Innmarksarealene ligger i flatene i den nordøstlige delen av øya, i tilknytning til bygningsmassen. Felles utmark for de gårdsbrukene ligger på den sørvestlige delen av øya, som er skilt med hoveddelen ved et smalt strandengparti. Fram til 1970 ble hele øya holdt i hevd med ekstensiv skjøtsel. Hele øya var åpen og fri for gjengroing, med unntak av de to feltene med sitkagran som ble plantet på 1960-tallet.

Fra fraflyttinga til 2010 har Kvaløya ligget brakt og vært under gjengroing. Under vegetasjonskartlegginga i 2010 (Aune og Carlsen, 2011) var tilstanden dårlig og forfall og gjengroing preget Kvalholmen. Stedvis hadde bjørk, rogn og selje vokst seg tett og skygget for områder som tidligere var helt åpne. I de gamle slåttemarkene og deler av innmarka hadde arter som engmarikåpe og mjøduert tatt over og dominert helt, og tørre og kalkrike heier var gjengrodd med einer.

Fra 2017 til og med 2020 har 30 vinterfora sau av gammelnorsk rase beita på helårsbasis. Kvaløya ble gjenopptatt som beiteøy i 2010, men da kun med noen få kvitsau med lam på sommerhalvåret som ikke var tilstrekkelig til å stoppe gjengroingsprosessene. Fra 2017 til i dag har det også blitt utført massive restaureringstiltak. Det østligste sitkagranfeltet er nesten tatt helt ned, og deler av lauvoppslaget i kystlyngheilokaliteten er hugd ut. Sauen beiter godt ned på nytt lauvoppslag og har beitet ned det meste av de dominerende artene på innmarka som engmarikåpe og mjøduert. Det er også svært positivt å se at bygningsmassen også blir tatt vare på.

4.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen

Beitebruker er i stor grad tilfreds med slaktevekter og dyrevelferd for dyrene som beiter på Kvalholmen. Det er et variert og godt beite for helårsdrift med god fordeling på gras- og urterike beiter for sommerhalvåret og med lyngdominerte beiter med røsslyng på vinterhalvåret.

Beitegrunnet vil bli bedre etter hvert som restaureringsarbeidet fases ut med etterfølgende skjøtsel. Tynning og rydding av bjørkekratt vil øke beitekapasitet og kvalitet på sikt, og evt. sviing av kystlynghei vil føre til redusert einerdominans og økning av røsslyng. Det er også et mål om å produsere eget grasfor på slåttemarkene på øya og lagre lokalt for vinterfôr. Slike planer ansees som svært positive.

4.5 Artsmangfold og observerte endringer

De deler av kystlyngheilokaliteten som er gjengrodd med bjørk, selje og rogn har et feltsjikt bestående av bl.a. blokkebær, røsslyng, mjøduert, enghumleblom, teiebær, skrubbær, skogstjerne, engkvein, gulaks, tepperot og gullris. I mer åpne områder mot toppen dominerer krekling, røsslyng, torvull, heigråmose og reinlav. I bakken mot sørvest er berggrunnen noe mer kalkrik og einer, røsslyng og krekling dominerer sammen med flere kalkindikatorer som dunhavre, vårmarihånd, hårstarr, gjeldkarve, rundskolm, brudespore og dvergjamne.

I de tørre til friske delene av naturbeitemarkslokaliteten vokser arter som engkvein, gulaks, rødsvingel, gulflatbelg, rapp (sp.), engsoleie, engsyre, fuglevikke, tepperot, tiriltunge, kvitkløver, hvitmaure, gjerdevikke, tveskjeggveronika, vanlig arve, skogstjerne, glattmarikåpe og engmarikåpe. I de fuktige til våte partiene finner vi arter som mjøduert, enghumleblom, marigras, vendelrot og stolpestarrtuer.

Slåtteeinga domineres av lavtvoksende og beitestressa mjøduert og enghumleblom. Noe engmarikåpe finnes fremdeles. Andre arter som nå har reetablert seg i denne tidligere gjengrodd slåttemarka er gulflatbelg, gjerdevikke, rødsvingel, legeveronika, engsyre, engkvein og engsoleie. Det ble funnet flere eksemplarer av den rødlistede ormetunge (VU) i slåttemarka. Ormetunge ble ikke registrert ved

forrige kartlegging i 2010. Lokaliteten strekker seg inn i ei strandeng med innslag av strandarter som gåsemure, strandnellik, buestarr, skjorbuksurt og krushøymole. Det ble også registrert problemarten veitistel her. Det er typisk at den først etablerer seg i tangvoller og strandenger i dette øyriket med frø ført inn på land fra havet.

I ei strandeng i den sørlige delen av Kvalholmen like sør for kystlyngheilokaliteten vokser det mye kjøtttype. Buskene har skarpe torner og vikler seg snart inn i ulla på sau som beiter her. Det ble også registrert mye stormaure, fjellfrøstjerne, dunhavre, hestehavre og markjordbær her, noe som tyder på det er kalkrik skjellsand i bunn.

4.6 Spesielle forhold

Veitistel ble registrert i et begrenset omfang i strandenga sør for slåttemarkslokaliteten. Utbredelsen tilsvarer ca. en daa stort område med blomstrende individer (2-åringer). Veitistelen er en toårig plante som i hovedsak etablerer seg i forstyrret mark, i naturbeitemarker eller i strandeng og tangvoller. På grunn av sitt effektive forsvar mot å bli beitet på som følge av lange, nålespisse torner, blir veitistelen i beitemark stående med et stort konkurransefortrinn mot andre spiselige planter. Veitistelen spres seg derfor effektivt i beitelandskap som gjerne også har litt tråkkskader. Frøene kan både fly med vinden, men også overleve sjøvann, og opptrer derfor ofte først i strandenger og strandnære områder når den etablerer seg på nye områder. Dette ser vi i mange tilfeller på Helgelandskysten og problemet er økende.

Å hanske med veitistel er krevende, men mulig. Første leveår er veitistel kun en rosett med få og små blader ned i bakken og derfor ikke så lett å få øye på. Andre leveår strekker planten seg og produserer blomster på en eller flere kraftige stengler. Det er i denne fasen at veitistelen kan bekjempes ved å kutte blomsterstengelen lavt på bakkenivå. Dette må skje før blomstring slik at ikke blomsterstanden klarer å sette frø etter avkuttinga. Dette må foretas flere ganger i vekstsesongen da blomstringsperioden for arten er lang. Dessuten kan det settes blomstrende sideskudd etter kuttinga. Plantene bør deretter fjernes og helst brennes for å forhindre ettermodning av blomsten og påfølgende spredning av frøene.

5 Skjøtsel på Kvalholmen- beskrivelse av planlagte tiltak

5.1 Mål for skjøtsel på Kvalholmen

SKJØTSELSPLAN			
Dato utarbeiding av skjøtelsesplan: 11.12.2020			
Dato befaring: 10.06.2020			
Dato samtale med grunneier/bruker: 10.06.2020			
Utformet av: Annette Bär & Thomas H. Carlsen		Firma: NIBIO	
UTM sone: 33W	Nord: 7293863	Øst: 367229	Gnr./Bnr.: 95/1, 2, 3
Areal (nåværende): Kystlynghei 56,4 daa Naturbeitemark 52 daa Slåttemark 4,2 daa		Areal (etter evt. restaurering):	
Del av verneområde: Nei		Hvilket vern:	
Finnes det særskilte skjøtselshensyn i området, hvilke: Vegaøyen Verdensarv			
MÅL			
Hovedmål for lokaliteten: <ul style="list-style-type: none">- Arealet med kystlynghei, naturbeitemark og slåttemark skal være på dagens nivå- Sikre god hevd av kystlyngheia og naturbeitemarka gjennom beiting, fortrinnsvis med saueraser som gammel norsk sau eller spæl på helårsbeite- Holde landskapet åpent med minst mulig gjengroing og innslag av fremmede arter- Slåttemarka skal slås en gang sent på sommeren og graset brukes som vinterfôr til sauebesetningen			
Konkrete delmål: <ul style="list-style-type: none">- Fortsette med beiting med nåværende antall dyr på helårsbeite eller lengst mulig ut over høsten- Forbedre kystlyngheienes tilstand gjennom sviing av einerdominerte partier og der det er gammelt lyng- Tilstand og artsmangfold i slåttemarka skal forbedres ved videreføring av årlig sen slått i kombinasjon med høst-/vinterbeite			
Ev. spesifikke mål for delområde(r): <ul style="list-style-type: none">- Øke artsmangfold i slåttemarka gjennom årlig, ekstensiv slått og fjerning av grasnet etter tørking.- Unngå gjødsling innenfor naturbaselokalitetene- Tynning eller rydding av trær og kratt på østvendt skråning innenfor kystlyngheilokaliteten- Fjerning av plantefelt med sitkagran- Sviing av den vestvendte skråningen innenfor kystlyngheilokaliteten først og fremst for å redusere einer- Fjerning av veitistel i slåttemarka			

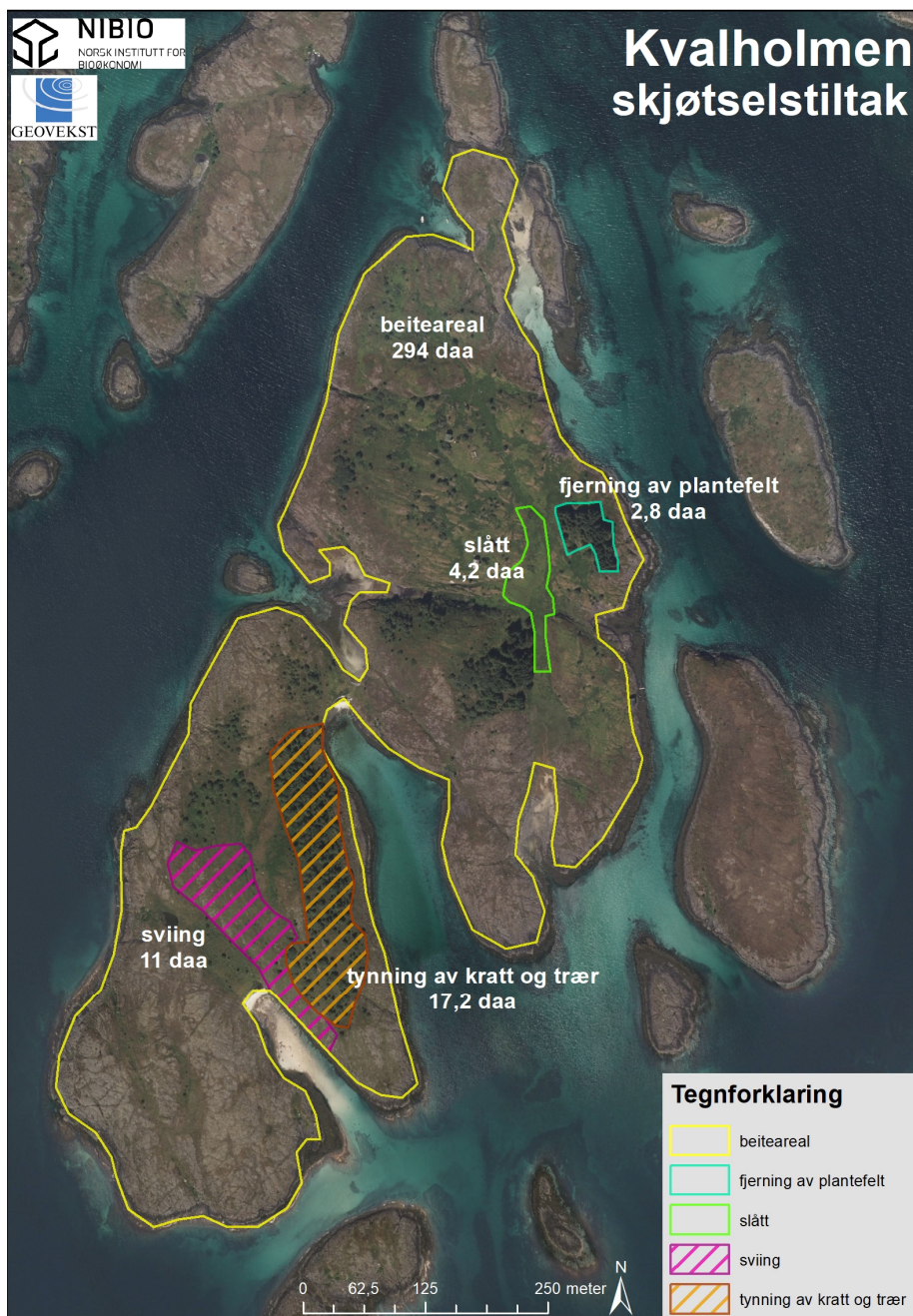
Tilstandsmål arter:

- Redusert innslag av einer og krekling i kystlyngheivegetasjon
- Minst mulig forekomst av veitistel
- Areal som domineres av marikåpe og/eller mjødukt skal reduseres gjennom kontinuerlig ekstensiv drift
- Ingen spredning av sitkagran

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

- Forhindre spredning og økning av veitistel i slåttemarka og nærliggende areal.
- Forhindre spredning av sitkagran i naturbeitemark og kystlynghei
- Fjerning av plantefelt med sitkagran på østsiden av Kvalholmen

5.2 Skjøtselstiltak på Kvalholmen

Figur 2. Kart som viser beitearealet og skjøtselstiltak på Kvalholmen.

5.2.1 Beiterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, beiting:			
<p>Videreføring av beiting med gammelnorsk sau på helårsbeite innenfor et beiteareal på ca 294 daa, hvorav mindre areal av slåttemark (4,2 daa) og plantefelt med sitkagran inngår. Av verdifulle naturtyper utgjør kystlynghei 56,4 daa (70 % kystlynghei + 30 % naturbeitemark) og naturbeitemark 52 daa (80 % naturbeitemark + 20 % kystlynghei). Nåværende beitetrykk ansees som tilpasset til forholdene og antallet på 30 vinterfåret sau på helårsbeite anbefales videreført, men uten å øke besetningen.</p> <p>Beiting av slåttemarksareal er positivt om høsten, vinter og tidlig vår, men bør begrenses om våren og sommeren ved hjelp av lettgjerde dersom dyrene beiter mye på slåttemarka og ikke trekker til utmarka.</p>			
KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak beiting med totalareal:		Derav beite i kystlynghei/ tilskudd antall søyer	
Beiteareal 294 daa	årlig	56,4 daa * = 5 søyer * maks. 1 søye/10 daa	
Utstyrskrav knyttet til beiting og tilrettelegging for beiting:			
Evt. (lett)gjerde om sommeren rundt slåttemarka			

5.2.2 Planer for sviing

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak med sviing:			
<p>Det har ikke blitt svidd i området tidligere. Sviing vil være positivt spesielt for å redusere andel einer, men også forynge røsslyngen og begrense krekling. Innenfor avgrenset område (se figur 2) bør mindre partier (maks. 5 daa) forsøkes svidd. Det kan være vanskelig å få fyr og svi av større sammenhengende flater dominert av einer. Punktsviing kan derfor være mer aktuell.</p>			
KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak sviing:		Innenfor avgrenset areal på ca 11 daa	
Mindre areal med høy dekning av einer, gammel røsslyng og/eller krekling	Avhengig av sviforhold	 * 1000 kr /daa	
Utstyrskrav knyttet til sviing:			
Brannvifter, gassbrenner			

5.2.3 Slått

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, slått:

Selv om slåttemarka har blitt slått de siste årene bærer den fremdeles preg av mange år uten bruk. Dvs. at mjødurt, engmarikåpe og enghumleblom dominerer og artsammensettingen ellers er nokså begrenset. I skjøtselfasen bør slåttemarka slås en gang sent i vekstsesongen, helst etter 15. juli og kombineres med vår- og etterbeite av sau. Beiting i perioder av vekstsesongen vil vanligvis holde mjødurt og andre gjengroingsarter tilstrekkelig nede fram til slått og dyretråkk hjelper å lage åpninger i mosedekke slik at andre arter lettere kan etablere seg. Dersom mjødurt likevel blir for høyt eller for grovt og/eller kommer i blomst før slåttedata bør det vurderes å slå to ganger i sesongen i 2-4 år for å redusere gjengroingsartenes dominans og øke artsmangfoldet.

Graset skal hesjes eller bakketørkes etter slått og høyet fjernes fra område.

Slåttemarka skal ikke gjødsles utover det dyrene etterlater.

Slåttemarka skal ikke pløyes opp og såes inn dersom en ønsker å videreutvikle slåttemarksareal til en artsrik semi-naturlig eng som kan motta tilskudd til skjøtsel.

Dersom det er behov for å redusere tuestrukturen kan en håndholdt beitepusser benyttes i restaureringsfasen (1-2 år).

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak slått: Middels tung slått med tohjulstraktor	årlig	4,2 daa	
Utstysrbehov knyttet til slått: Tohjulstraktor; håndholdt beitepusser mot tuer			

5.2.4 Andre planlagte skjøtselstiltak

ANDRE AKTUELLE SKJØTSELSTILTAK

Beskrivelse av andre tiltak, ut over restaurering, sviing og beiting.

1. Veitistel har blitt observert i slåttemarka. Brukeren har allerede begynt å fjerne den og dette arbeidet bør videreføres. Fjerning av veitistel med blomsterstand bør prioriteres for å forhindre spredningen ytterligere.

Veitistelen er en toårig plante som i hovedsak etablerer seg i forstyrret mark. Uten forstyrrelser i marka og i konkurranse mot annen vegetasjon blir den relativt enkelt utkonkurrert. På grunn av sin uspiselighet blir veitistelen i beitemark stående igjen uten konkurranse, og kan dermed enkelt vokse opp og spre seg i landskapet. Frøene kan både fly med vinden, men også overleve sjøvann, og opptrer derfor ofte først i strandenger og strandnære områder når den etablerer seg på nye områder.

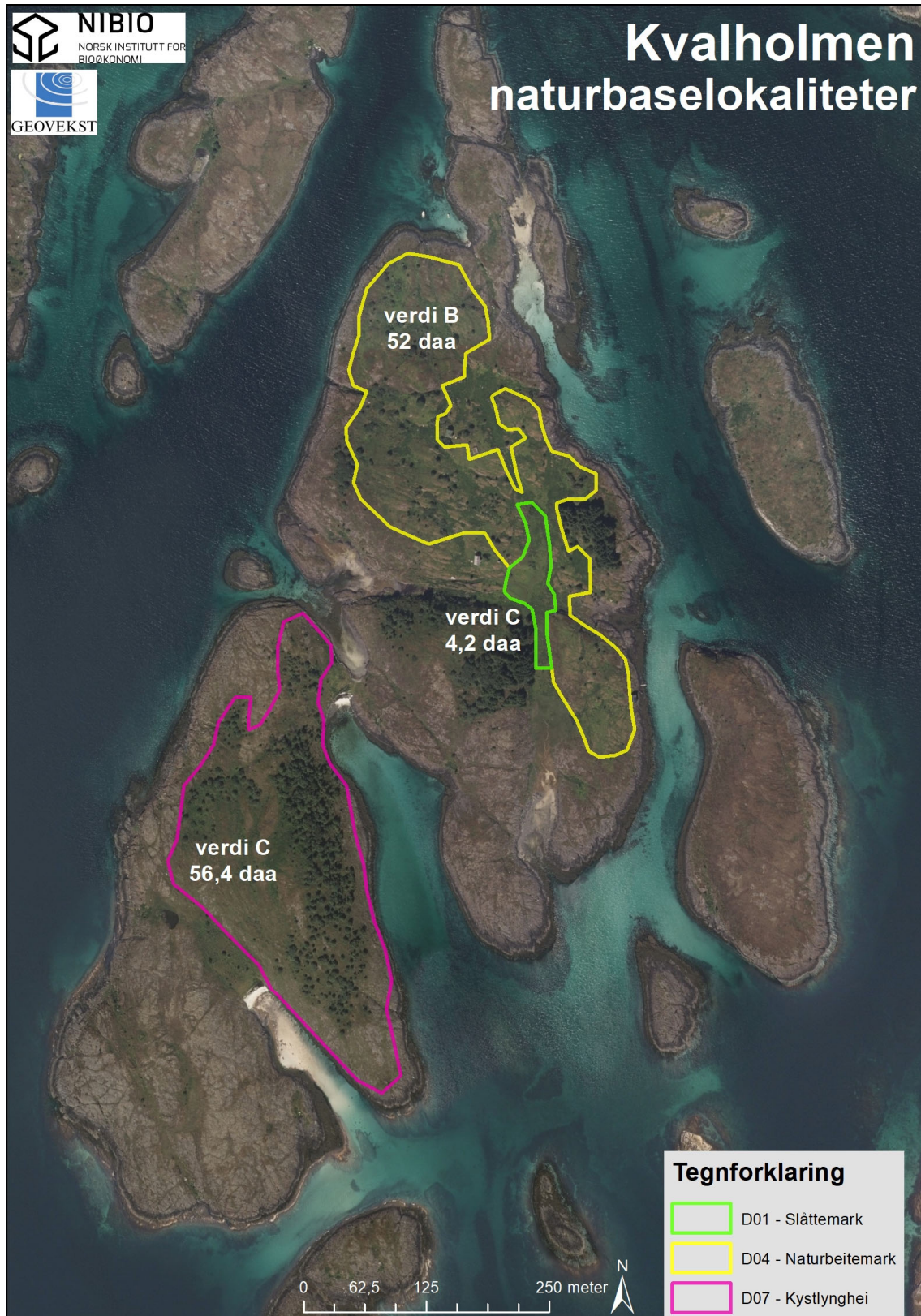
Veitistel danner i det første året en bladrosett og først kommer til blomstring i år 2. Å hankses med veitistel er krevende men mulig. Ideelt sett burde stengelen til planten kuttes rett før/i blomstring. Blomsterstengelen må deretter fjernes og helst brennes for å forhindre ettermodning av blomsten og påfølgende spredning av frøene. Fjerning av bladrosetten er arbeidskrevende og kan gjøre situasjonen vond verre, siden man lager sår i vegetasjonsdekket der nye veitistel-individer kan lett etablere seg.

<p>2. Rydding av trær og kratt langs den østvendte skråningen i kystlyngheilokaliteten er påbegynt og bør videreføres. Hele område må ikke ryddes, men i hvert fall tynnes slik at enkelte trær står igjen.</p> <p>3. Dersom det oppdages spredning/nye skudd fra plantet sitkagran bør disse fjernes. Luking av små planter er enklest og mest effektivt.</p> <p>4. Fjerning av plantefelt med sitkagran er allerede påbegynt på østsiden. I gjeldende skjøtelsesplanfasen prioriteres å ferdigstille fjerning av plantefeltet øst for slåttemarka. Dersom arbeidskapasitet strekker til kan plantefeltet på vestsiden av slåttemarka påbegynnes.</p>			
KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak i prioritert rekkefølge:			
1. Fjerning av veitistel med fokus på naturbaselokaliteten slåttemark	årlig	Så mye som mulig, avhengig av kapasitet	
2. rydding/tykning av trær og kratt langs den østvendte skråningen i kystlyngheia	2021-2024	Innenfor avgrenset område på 17,2 daa	
3. Luking av små sitkagranplanter	etter behov		
4. Fjerning av plantefelt med sitkagran	2021-2024	Innenfor avgrenset areal på 2,8 daa	
Utstørsbehov: hansker, ryddesag, motorsag			

5.2.5 Oppfølging av skjøtelsesplanen

OPPFØLGING
Skjøtelsesplanen skal evalueres: - Innen 5 år
Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper: - Forekomst av ormetunge i slåttemarka
Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert: - Fjerning av sitkagran ved bruk av verdensarvmidler
ANSVAR
Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsesplanen: John-Arne Ludvigsen

6 Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten

Figur 3. Naturtypelokalitetene på Kvalholmen med verdisseting og arealstørrelse

6.1 Kvalholmen

6.1.1 Kvalholmen, kystlynghei

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)						
Navn på lokaliteten: Kvalholmen, kystlynghei		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510412		
ID i naturbase:		Registrert i felt av: Annette Bär, Thomas Holm Carlsen og Sven Emil Hinderaker		Dato: 10.06.2020		
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Aune, S. & Carlsen, T. H. 2011. Vegetasjonskartlegging i Vegaøyen verdensarvområde 2010. Bioforsk rapport vol. 6, nr. 57.				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:		
Hovednaturtype (% andel fordeling): D07, Kystlynghei – 70%			Grunntyper etter DN-håndbok 13 (% andel fordeling): D0709, Intermediær kysthei – 30 % D0710, Intermediær kystfukthei – 20 % D0711, Kalkkysthei – 20 % D0415, Svak lågurtbeiteeng – 30 %			
Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling): D04, Naturbeitemark - 30 %						
Verdi (A, B, C): C			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): Bilder			
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --						
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):		Vegetasjonstyper: H1, tørr lynghei H2, tørr gras-urterik hei H3, fuktig lynghei G4, frisk fattigeng
< 20 m	x	God		Slått		
20-50 m		Svak	x	Beite	x	
50-100		Ingen		Pløying		
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling		
		Dårlig		Lauving		
				Torvtekt		
				Brenning		
				Park/ hagestell		

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning:

Kvalholmen ble befart den 10. juni 2020 av Annette Bår (NIBIO), Thomas Holm Carlsen (NIBIO) og Sven Emil Hinderaker (student). Kvaløya ble første gang vegetasjonskartlagt i 2010 av NIBIO (den gang Bioforsk) som en del av totalkartlegginga av Vegaøyen verdensarvområde. Årets befarings utgangspunkt i kartlegginga fra 2010 og ble utført som en del av utarbeidelsen av skjøtelsesplan for Kvalholmen. Med på befarings var også beitebrukeren som også er en av grunneierne på øya. Skjøtelsesplanen baserer seg på kartlegging av naturtyper etter DN håndbok 13 (Direktoratet for Naturforvaltning 2007). Fra tidligere ligger det et polygon i Naturbase som dekker hele øya og er definert som naturtypen tangvoll (Go6). Avgrensninga er upresist og naturtypen er ikke relevant for Kvalholmen. Eksisterende naturbaselokalitet med BN00016918 anbefales slettet. Årets kartlegging har identifisert tre nye naturtyper etter DN-håndbok 13 og erstatter tidligere registrering i Naturbase.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Kvalholmen ligger i den østlige delen av det store øyriket i Vega kommune, som fikk Verdensarvstatus i 2004. Avstanden til Igerøy på hovedøya Vega er ca. 5 km i rett nordlig retning. Kvalholmen er ei relativt stor øy på ca. 300 dekar, er variert og har gamle innmarksarealer i nord og øst og utmarksarealer i sør og vest. Inn- og utmarksdelene er skilt av i ei smalt stripe med strandeng. Kystlyngheilokaliteten ligger i den gamle utmarksdelen, sør på Kvalholmen.

Berggrunnen består hovedsakelig av glimmerskifer og granatglimmerskifer med lavt til middels kalkinnhold og dermed er vegetasjonen her relativt artsfattig. Fragment av mer kalkholdig berggrunn finnes i partier på øya. Lokaliteten ligger i sørboreal vegetasjonssone (SB) i sterkt oseanisk vegetasjonsseksjon (Moen, 1998). UTM: 33W 0367141 7293836.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Kystlyngheilokaliteten på Kvalholmen er 56,4 daa og består dels av lyngdominert og delvis gjengrodd kystlynghei (D07) og dels av gras og urtedominert naturbeitemark (D04). De lyngdominerte partiene består av ulike utforminger fordelt på intermediær kysthei (D0709) - 30 %, intermediær kystfukthei (D0710) - 20 % og kalkkysthei (D0711) - 20 %. Resterende 30 % utgjøres av svak lågurtbeiteeng (D0415). Vegetasjonstypene er tørr lynghei (H1), tørr gras-urterik hei (H2), fuktig lynghei (H3) og frisk fattigeng (G4).

Artsmangfold:

De deler av kystlyngheia/naturbeitemarka som er gjengrodd med bjørk, selje og rogn har et feltsjikt bestående av bl.a. blokkebær, røsslyng, mjødukt, enghumbleblom, teiebær, skrubbær, skogstjerne, engkvein, gulaks, tepperot og gullris. I mer åpne områder mot toppen dominerer krekling, røsslyng, torvull, heigråmose og reinlav. I bakken mot sørvest er berggrunnen noe mer kalkrik og einer, røsslyng og krekling dominerer sammen med flere kalkindikatorer som dunhavre, vårmarihånd, hårstarr, gjeldkarve, rundskolm, brudespore og dvergjamne.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Kvalholmen er delt inn i tre bruksnummer og tidligere var det tre aktive bruk på øya. I 1865 bodde det 22 personer fordelt på de tre husstandene. Innbyggertallet var synkende utover 1900-tallet og Kvalholmen ble tilslutt avfolket tidlig på 1970-tallet. Innmarksarealene ligger i flatene i den nordøstlige delen av øya, i tilknytning til bygningsmassen. Felles utmark for de gårdsbrukene ligger på den sørvestlige delen av øya, som er skilt med hoveddelen ved et smalt strandengparti. Fram til 1970 ble hele øya holdt i hevd med ekstensiv skjøtsel. Hele øya var åpen og fri for gjengroing, med unntak av de to feltene med sitkagran som ble plantet på 1960-tallet.

Fra fraflyttinga til 2010 har Kvaløya ligget brakt og vært under gjengroing. Under vegetasjonskartlegginga i 2010 (Aune og Carlsen 2011) var tilstanden dårlig og forfall og gjengroing preget Kvalholmen. Stedvis hadde bjørk, rogn og selje vokst seg tett og skygget for områder som tidligere var helt åpne. I de gamle

slåttemarkene og deler av innmarka hadde arter som engmarikåpe og mjødurtt tatt over og dominert helt, og tørre og kalkrike heier var gjengrodde med einer.

I 2020 ser situasjonen for Kvalholmens kulturlandskap betydelig bedre ut. 30 vinterfora sau av gammelnorsk rase har beita på helårsbasis siden 2017. Kvaløya ble gjenopptatt som beiteøy i 2010, men da kun med noen få kvitsau med lam på sommerhalvåret som ikke var tilstrekkelig til å stoppe gjengroingsprosessene. Fra 2017 til i dag har det også blitt utført massive restaureringstiltak. Det østligste sitkagranfeltet er nesten tatt helt ned, og deler av lauvoppslaget i kystlyngheilokaliteten er hugd ut. Sauen beiter god ned på nytt lauvoppslag og har beitet ned det meste av de dominerende artene på innmarka som engmarikåpe og mjødurtt. Det er også svært positivt å se at bygningsmassen også blir tatt vare på.

Fremmede arter:

Det ble ikke registrert fremmede arter innfor naturtypeavgrensninga. Sitkagran finnes i to plantefelt på til sammen ca. 10 daa. Det østligste feltet på 2,8 daa er nesten fjernet helt. Det ble ikke registrert frøinger av sitkagran, men sjansen for spredning er overhengende så lenge det største sitkafeltet får vokse og frø seg.

Kulturminner:

Det er registrert 10 bygninger fra før 1900 (Sefrak, riksantikvaren) på Kvalholmen, det meste rester og ruiner av fjøs og jordkjellere. Våningshusene står fremdeles og har blitt pusset opp og benyttes som fritidsboliger.

Skjøtsel og hensyn:

Kvalholmen trenger både restaurering og skjøtsel for å få tilbake preget som åpnet og artsrikt kulturlandskap i hevd. Restaureringsjobben er godt i gang innfor kystlyngheilokaliteten, noen som på sikt vi øke verdien her. Utegangarsau på helårsbeite er både gunstig og nødvendig med tanke på å beite på gjenveksten av bjørk og andre løvtrær etter rydding. Den sørlige delen av lokaliteten er gjengrodd med einer og det anbefales å svi av små partier for å redusere dominansen av einer her. Etter sviing bør kvistene klippes av for å unngå skader på jur. Eimerkvister er svært bestandige og det tar mange år før de råtner bort av seg selv, derfor anbefales manuell fjerning etter sviing.

Det anbefales å fortsette med dagens beitetrykk på rundt 30 vinterfora søyer på helårsbeite.

Del av helhetlig landskap:

Kvalholmen er en del av Vegaøyen verdensarvområde som fikk sin status i 2004.

Verdibegrunnelse:

Kystlyngheilokaliteten har begrenset størrelse, har vært under gjengroing med både lautrær og einer, men situasjonen er mye bedre per 2020 enn den var før 2017. Deler av det gjengrodde partiet med bjørk har nå blitt ryddet og utegangarsau beiter i området og i lokaliteten hele året. Bakken i sørdelen er artsrik til tross for at einer dominerer her. Det ble ikke registrert rødlistede arter og heller ingen fremmedarter. Verdien på kystlyngheilokaliteten settes til C – lokalt viktig, med muligheter til økt verdi i neste revidering.

6.1.2 Kvalholmen, naturbeitemark

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Kvalholmen, naturbeitemark		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510413	
ID i naturbase:		Registrert i felt av: Annette Bär, Thomas Holm Carlsen og Sven Emil Hinderaker		Dato: 10.06.2020	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Aune, S. & Carlsen, T. H. 2011. Vegetasjonskartlegging i Vegaøyan verdensarvområde 2010. Bioforsk rapport vol. 6, nr. 57.				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype (% andel fordeling): D04, Naturbeitemark – 80 % Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling): D07, Kystlynghei – 20 %			Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): D0404, frisk fattigeng – 55 % D0412, våt/fuktig, middels næringsrik eng – 10 % D0413, frisk næringsrik «natureng» - 15 % D0709, intermediaær kysthei – 20 %		
Verdi (A, B, C): B			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): Bilder		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God	x	Slått	
20-50 m		Svak		Beite	x
50-101		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	
				Park/hagestell	
Vegetasjonstyper: G4, frisk fattigeng G12, våt/fuktig, middels næringsrik eng G13, frisk næringsrik «natureng» H1, tørr lynghei H2, tørr gras-urterik hei					

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning:

Kvalholmen ble befart den 10. juni 2020 av Annette Bår (NIBIO), Thomas Holm Carlsen (NIBIO) og Sven Emil Hinderaker (student). Kvaløya ble første gang vegetasjonskartlagt i 2010 av NIBIO (den gang Bioforsk) som en del av totalkartlegginga av Vegaøyen verdensarvområde. Årets befarung tar utgangspunkt i kartlegginga fra 2010 og ble utført som en del av utarbeidelsen av skjøtelsesplan for Kvalholmen. Med på befarung var også beitebrukeren som også er en av grunneierne på øya. Skjøtelsesplanen baserer seg på kartlegging av naturtyper etter DN håndbok 13 (Direktoratet for Naturforvaltning 2007). Fra tidligere ligger det et polygon i Naturbase som dekker hele øya og er definert som naturtypen tangvoll (Go6). Avgrensninga er upresist og naturtypen er ikke relevant for Kvalholmen. Eksisterende naturbaselokalitet med BN00016918 anbefales slettet. Årets kartlegging har identifisert tre nye naturtyper etter DN-håndbok 13 og erstatter tidligere registrering i Naturbase.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Kvalholmen ligger i den østlige delen av det store øyriket i Vega kommune, som fikk Verdensarvstatus i 2004. Avstanden til Igerøy på hovedøya Vega er ca. 5 km i rett nordlig retning. Kvalholmen er ei relativt stor øy på ca. 300 dekar, er variert og har gamle innmarksarealer i nord og øst og utmarksarealer i sør og vest. Inn- og utmarksdelene er skilt av i ei smalt stripe med strandeng. Naturbeitemarkslokaliteten ligger nord og øst på den gamle innmarksdelen av Kvalholmen.

Berggrunnen består hovedsakelig av glimmerskifer og granatglimmerskifer med lavt til middels kalkinnhold og dermed er vegetasjonen her relativt artsfattig. Fragment av mer kalkholdig berggrunn finnes i partier på øya. Lokaliteten ligger i sørboreal vegetasjonssone (SB) i sterkt oseanisk vegetasjonsseksjon (Moen, 1998). UTM: 33W 0367141 7293836.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Naturbeitemarka på Kvalholmen er 52 daa og består av ca. 80 % naturbeitemark (D04) og 20 % kystlynghei (D07). På kollene og i bakkene er det relativt skrint og utforminga frisk fattigeng (D0404) dominerer her sammen med intermediær kysthei (D0709). I søkkene der jordsmonnet er dypere og mer næringsrikt dominerer våt/fuktig, middels næringsrik eng (D0412) og frisk næringsrik «natureng» (D0413). Vegetasjonstypene er frisk fattigeng (G4), våt/fuktig, middels næringsrik eng (G12), frisk næringsrik «natureng» (G13), tørr lynghei (H1), tørr gras-urterik hei (H2).

Artsmangfold:

I de tørre til friske delene av lokaliteten vokser arter som engkvein, gulaks, rødsvingel, gulflatbelg, rapp (sp.), engsoleie, engsyre, fuglevikke, tepperot, tiriltunge, kvitkløver, hvitmaure, gjerdevikke, tveskjeggveronika, vanlig arve, skogstjerne, glattmarikåpe og engmarikåpe. I de fuktige til våte partiene finner vi arter som mjøduert, enghumleblom, marigras, vendelrot og stolpestartuer.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Kvalholmen er delt inn i tre bruksnummer og tidligere var det tre aktive bruk på øya. I 1865 bodde det 22 personer fordelt på de tre husstandene. Innbyggertallet var synkende utover 1900-tallet og Kvalholmen ble tilslutt avfolket tidlig på 1970-tallet. Innmarksarealene ligger i flatene i den nordøstlige delen av øya, i tilknytning til bygningsmassen. Felles utmark for de gårdsbrukene ligger på den sørvestlige delen av øya, som er skilt med hoveddelen ved et smalt strandengparti. Fram til 1970 ble hele øya holdt i hevd med ekstensiv skjøtsel. Hele øya var åpen og fri for gjengroing, med unntak av de to feltene med sitkagran som ble plantet på 1960-tallet.

Fra fraflyttinga til 2010 har Kvaløya ligget brakt og vært under gjengroing. Under vegetasjonskartlegginga i 2010 (Aune og Carlsen 2011) var tilstanden dårlig og forfall og gjengroing preget Kvalholmen. Stedvis hadde bjørk, rogn og selje vokst seg tett og skygget for områder som tidligere var helt åpne. I de gamle slåttemarkene og deler av innmarka hadde arter som engmarikåpe og mjøduert tatt over og dominert helt, og tørre og kalkrike heier var gjengrodde med einer.

I 2020 ser situasjonen for Kvalholmens kulturlandskap betydelig bedre ut. 30 vinterfora sau av gammelnorsk rase har beita på helårsbasis siden 2017. Kvaløya ble gjenopptatt som beiteøy i 2010, men da kun med noen få kvitsau med lam på sommerhalvåret som ikke var tilstrekkelig til å stoppe gjengroingsprosessene. Fra 2017 til i dag har det også blitt utført massive restaureringstiltak. Det østligste sitkagranfeltet er nesten tatt helt ned, og deler av lauvoppslaget i kystlyngheilokaliteten er hugd ut. Sauen beiter god ned på nytt lauvoppslag og har beitet ned det meste av de dominerende artene på innmarka som engmarikåpe og mjødukt. Det er også svært positivt å se at bygningsmassen også blir tatt vare på.

Tilstanden i naturbeitemarka er betydelig bedre i dag enn det var før 2017. Problemartene er i stor grad beitet ned, noe som gir grunnlag for et større plantebiomangfold på sikt.

Fremmede arter:

Det ble ikke registrert fremmede arter innfor naturtypeavgrensninga. Sitkagran finnes i to plantefelt på til sammen ca. 10 daa. Det østligste feltet på 2,8 daa er nesten fjernet helt og grenser helt til naturbeitemarka. Det ble ikke registrert frøinger av sitkagran i lokaliteten, men sjansen for spredning er overhengende så lenge det største sitkafeltet får vokse og frø seg.

Kulturminner:

Det er registrert 10 bygninger fra før 1900 (Sefrak, riksantikvaren) på Kvalholmen, det meste rester og ruiner av fjøs og jordkjellere. Våningshusene står fremdeles og har blitt pusset opp og benyttes som fritidsboliger.

Skjøtsel og hensyn:

Kvalholmen trenger både restaurering og skjøtsel for å få tilbake preget som åpnet og artsrikt kulturlandskap i hevd. Naturbeitemarka var under gjengroing i 2010 med oppslag av bjørk og dominerende problemarter som engmarikåpe og mjødukt. Fra 2017 har utegangersau gått på helårsbeite på Kvalholmen.

Det anbefales å fortsette med dagens beitetrykk på rundt 30 vinterfora søyer på helårsbeite, da vi registrerer at sauene har beitet ned problemartene som engmarikåpe og mjødukt og holder oppslag av bjørk i sjakk.

Del av helhetlig landskap:

Kvalholmen er en del av Vegaøyen verdensarvområde som fikk sin status i 2004.

Verdibegrunnelse:

Naturbeitemarka er 52 daa stor, er godt nedbeita og er i en betydelig bedre tilstand i dag enn før man startet opp med helårsbeite med middels til høyt beitetrykk av utegangersau. Det ble ikke registrert rødlistede arter og heller ingen fremmedarter i lokaliteten. Naturbeitemarka får verdi B, viktig.

6.1.3 Kvalholmen, slåttemark

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Kvalholmen, slåttemark		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510414	
ID i naturbase:		Registrert i felt av: Annette Bär, Thomas Holm Carlsen og Sven Emil Hinderaker		Dato: 10.06.2020	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Aune, S. & Carlsen, T. H. 2011. Vegetasjonskartlegging i Vegaøyan verdensarvområde 2010. Bioforsk rapport vol. 6, nr. 57.				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype (% andel fordeling): D01, Slåttemark – 100 %			Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): D0112, våt/fuktig, middels næringsrik eng – 80 % D0113, frisk næringsrik «natureng» - 20 %		
Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling):					
Verdi (A, B, C): C			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): Bilder		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God		Slått	x
20-50 m		Svak	x	Beite	x
50-102		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	
				Park/ hagestell	
Vegetasjonstyper: G12, våt/fuktig, middels næringsrik eng G13, frisk næringsrik «natureng»					

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning:

Kvalholmen ble befart den 10. juni 2020 av Annette Bår (NIBIO), Thomas Holm Carlsen (NIBIO) og Sven Emil Hinderaker (student). Kvaløya ble første gang vegetasjonskartlagt i 2010 av NIBIO (den gang Bioforsk) som en del av totalkartlegginga av Vegaøyen verdensarvområde. Årets befarings utgangspunkt i kartlegginga fra 2010 og ble utført som en del av utarbeidelsen av skjøtelsesplan for Kvalholmen. Med på befarings var også beitebrukeren som også er en av grunneierne på øya. Skjøtelsesplanen baserer seg på kartlegging av naturtyper etter DN håndbok 13 (Direktoratet for Naturforvaltning 2007). Fra tidligere ligger det et polygon i Naturbase som dekker hele øya og er definert som naturtypen tangvoll (Go6). Avgrensninga er upresist og naturtypen er ikke relevant for Kvalholmen. Eksisterende naturbaselokalitet med BN00016918 anbefales slettet. Årets kartlegging har identifisert tre nye naturtyper etter DN-håndbok 13 og erstatter tidligere registrering i Naturbase.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Kvalholmen ligger i den østlige delen av det store øyriket i Vega kommune, som fikk Verdensarvstatus i 2004. Avstanden til Igerøy på hovedøya Vega er ca. 5 km i rett nordlig retning. Kvalholmen er ei relativt stor øy på ca. 300 dekar, er variert og har gamle innmarksarealer i nord og øst og utmarksarealer i sør og vest. Inn- og utmarksdelene er skilt av i ei smalt stripe med strandeng. Slåttemarka ligger i et søkk mellom de to sitkagranfeltene på innmarksdelen av Kvalholmen.

Berggrunnen består hovedsakelig av glimmerskifer og granatglimmerskifer med lavt til middels kalkinnhold og dermed er vegetasjonen her relativt artsfattig. Fragment av mer kalkholdig berggrunn finnes i partier på øya. Lokaliteten ligger i sørboreal vegetasjonssone (SB) i sterkt oseanisk vegetasjonsseksjon (Moen, 1998). UTM: 33W 0367141 7293836.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Slåttemarka (D01, 100 %) på Kvalholmen er 4,2 daa. Lokaliteten ligger i et søkk der jordsmonnet er dypt og næringsrikt og domineres av våt/fuktig, middels næringsrik eng (D0112) og frisk næringsrik «natureng» (D0113). Vegetasjonstypene er våt/fuktig, middels næringsrik eng (G12), frisk næringsrik «natureng» (G13).

Artsmangfold:

Enga domineres av lavtvoksende og beitestressa mjødukt og enghumleblom. Noe engmarikåpe finnes fremdeles. Andre arter som nå har reetablert seg i denne tidligere gjengrodde slåttemarka er gulflatbelg, gjerdevikke, rødsvingel, legeveronika, engsyre, engkvein og engsoleie. Det ble funnet flere eksemplarer av den rødlistede ormetunga (VU) i slåttemarka. Ormetunge ble ikke registrert ved forrige kartlegging i 2010. Lokaliteten strekker seg inn i ei strandeng med innslag av strandarter som gåsemure, strandnellik, buestarr, skjørbuksurt og krushøymole. Det ble også registrert problemarten veitistel her. Det er typisk at den først etablerer seg i tangvoller og strandenger i dette øyriket med frø ført inn på land fra havet.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Kvalholmen er delt inn i tre bruksnummer og tidligere var det tre aktive bruk på øya. I 1865 bodde det 22 personer fordelt på de tre husstandene. Innbyggertallet var synkende utover 1900-tallet og Kvalholmen ble tilslutt avfolket tidlig på 1970-tallet. Innmarksarealene ligger i flatene i den nordøstlige delen av øya, i tilknytning til bygningsmassen. Felles utmark for de gårdsbrukene ligger på den sørvestlige delen av øya, som er skilt med hoveddelen ved et smalt strandengparti. Fram til 1970 ble hele øya holdt i hevd med ekstensiv skjøtsel. Hele øya var åpen og fri for gjengroing, med unntak av de to feltene med sitkagran som ble plantet på 1960-tallet.

Fra fraflyttinga til 2010 har Kvaløya ligget brakt og vært under gjengroing. Under vegetasjonskartlegginga i 2010 (Aune og Carlsen 2011) var tilstanden dårlig og forfall og gjengroing preget Kvalholmen. Stedvis hadde bjørk, rogn og selje vokst seg tett og skygget for områder som tidligere var helt åpne. I de gamle

slåttemarkene og deler av innmarka hadde arter som engmarikåpe og mjøduert tatt over og dominert helt, og tørre og kalkrike heier var gjengrodde med einer.

I 2020 ser situasjonen for Kvalholmens kulturlandskap betydelig bedre ut. 30 vinterfora sau av gammelnorsk rase har beita på helårsbasis siden 2017. Kvaløya ble gjenopptatt som beiteøy i 2010, men da kun med noen få kvitsau med lam på sommerhalvåret som ikke var tilstrekkelig til å stoppe gjengroingsprosessene. Fra 2017 til i dag har det også blitt utført massive restaureringstiltak. Det østligste sitkagranfeltet er nesten tatt helt ned, og deler av lauvoppslaget i kystlyngheilokaliteten er hugd ut. Sauen beiter god ned på nytt lauvoppslag og har beitet ned det meste av de dominerende artene på innmarka som engmarikåpe og mjøduert. Det er også svært positivt å se at bygningsmassen også blir tatt vare på.

Tilstanden i slåttemarka er betydelig bedre i dag enn det var før 2017. Problemartene er i stor grad beitet ned, noe som gir grunnlag for et større plantebiomangfold på sikt. Det må holdes oppsikt med veitistel, en art som bør elimineres før den sprer seg inn over øya.

Fremmede arter:

Det ble ikke registrert fremmede arter innafor naturtypeavgrensninga. Sitkagran finnes i to plantefelt på til sammen ca. 10 daa. Det østligste feltet på 2,8 daa er nesten fjernet helt og grenser helt til naturbeitemarka. Det ble ikke registrert frøinger av sitkagran i lokaliteten, men sjansen for spredning er overhengende så lenge det største sitkafeltet får vokse og frø seg. Slåttemarka ligger mellom de to feltene og er i så måte svært eksponert.

Kulturminner:

Det er registrert 10 bygninger fra før 1900 (Sefrak, riksantikvaren) på Kvalholmen, det meste rester og ruiner av fjøs og jordkjellere. Våningshusene står fremdeles og har blitt pusset opp og benyttes som fritidsboliger.

Skjøtsel og hensyn:

Kvalholmen trenger både restaurering og skjøtsel for å få tilbake preget som åpnet og artsrikt kulturlandskap i hevd. Slåttemarka har nå i tre år blitt restaurert gjennom beiting på helårsbasis. Dette har vært positivt for å få redusert gjengroings- og problemarene, som har dominert her fram til 2017. Fremover, hvis man ønsker å skjøtte slåttemarka riktig må området gjerdes inn og slås seint i sesongen. Det er fordel om slåttemarka vår- og høstbeites, da problemartene fremdeles er i overtall.

I skjøtselfasen bør slåttemarka slås en gang sent i vekstsesongen, helst etter 15. juli og kombineres med vår- og etterbeite av sau. Beiting i perioder av vekstsesongen vil vanligvis holde mjøduert og andre gjengroingsarter tilstrekkelig nede fram til slåtten og dyretråkk hjelper å lage åpninger i mosedekke slik at andre arter lettere kan etablere seg. Dersom mjøduert likevel blir for høyt eller for grovt og/eller kommer i blomst før slåttedata bør det vurderes å slå to ganger i sesongen i 2-4 år for å redusere gjengroingsartenes dominans og øke artsmangfoldet.

Del av helhetlig landskap:

Kvalholmen er en del av Vegaøyen verdensarvområde som fikk sin status i 2004.

Verdibegrunnelse:

Slåttemarka får verdi C, lokal verdi som følge av at lokaliteten er av begrenset størrelse og er i svak tilstand. Det ble registrert ormetunge, som er oppført som sårbar på rødlista. Det ble ikke registrert fremmedarter selv om to sitkagranfelt ligger tilgrensende til lokaliteten. Lokaliteten har potensial for å få økt verdi på sikt, hvis den blir slått etter anbefalingene i skjøtselfasen.

7 Bilder

Bilde 1. Kvalholmen i 2010 (øverst, foto: T. H. Carlsen) og i 2020 (nederst, foto: A. Bär) med naturbeitemark i forgrunn og bakgrunn, mens slåtteareal finnes i de flate partiene i dalen.

Bilde 2. Slåttemarka er dominert av mjødukt, enghumbleblom, marikåpe og engkvein. Ormetunge (lite bilde) vokser i slåttemarka, men også veitistel har etablert seg (i forgrunn). Foto: A. Bär.

Bilde 3. Den vestvendte skråningen i kystlyngheilokaliteten domineres av einer som anbefales svidd. Foto: A. Bär.

Bilde 4. Naturbeitemarka og plantefelt med sitka i 2010 (øverst, foto: T. H. Carlsen) og 2020 (nederst, foto: A. Bär).

Bilde 5. Fjerning/tynning av trær og kratt er påbegynt i kystlyngheilokaliteten. Foto: A. Bär.

Kilder

- Aune, S. & Carlsen, T. H. 2011. Vegetasjonskartlegging i Vegaøyane verdensarvområde 2010. Bioforsk rapport vol. 6, nr. 57.
- Bratli, H. (2014a). Faktaark for strandeng og strandsump.
- Bratli, H. (2014b). Faktaark for naturbeitemark.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2007). Kartlegging av naturtyper – Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13 2.utgave 2006 (oppdatert 2007).
- Direktoratet for naturforvaltning. (2012). Faggrunnlag for kystlynghei. DN-rapport.
- Fremstad, E. (1997). Vegetasjonstyper i Norge. – *NINA temahefte 12*: 279.
- Henriksen S. & Hilmo O. (red) (2015). Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge.
- Jordal, J. B. (2014). Faktaark for Kystlynghei.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Vedlegg

Vedlegg 1: Retningslinjer for lyngsviing utarbeidet av SNO

SNO-retningslinjer for lyngbrenning

Til: Ansatte i SNO og tjenesteytere

Fra: SNO-sentralt

Dato: Gjeldende fra 2011

Mange verneområder langs kysten innehar store areal med kystlynghei. Dette er en menneskeskapt naturtype som er avhengig av bruk for å bestå. Hvis bruken opphører, vil områdene gro til med busker og trær. Fremmede arter som bergfuru og/eller sitkagran har også blitt plantet mange steder, og er i dag i full spredning. Lyngbrenning er en rask og kostnadseffektiv måte å skjytte kystlyngheia på. Målet er å få fram en mosaikk av vegetasjonsflater med røsslynghei i ulik alder. Da vil heia få størst variasjon og vil også få best fôrverdi. Lyngbrenning i kombinasjon med beiting er den beste måten å skjytte lynghei på. Hvis det i lyngheia er stort oppslag av busker og trær bør dette ryddes før man brenner. Men man kan med fordel la noe stå igjen da treklynger kan brukes som skjul for dyra og beite. Antall år mellom lyngbrenninger kan variere (fra åtte år til over 20 år). Sjekk røsslyngtilstanden; gammel og grov lyng bør brennes, men vær klar over at regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng brennes før ny kommer tilbake. Det beste er å brenne FØR mosemattene får mulighet til å bli heldekkende. Husk fotodokumentasjon før, under og etter arbeidet.

Før brenning

- Skjøtselshjemmel gjennom verneforskrift eller NML § 47, og bestilling fra forvaltningsmyndigheten skal foreligge
- Det er kommunen som er myndighet vedrørende åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom "Forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner". Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon fra forbudet
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Naboer og grunneier skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Ha en plan for hvordan brannen kan slukkes
- Planlegg godt hvor det skal brennes – en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter eller tjern) eller må det brennes branngater? Ei branngate bør ha en bredde på 5-6 m

- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (sein høst til tidlig vår fram til seinest 15. april)
- Ta hensyn til fugl. Brenningen bør skje før hekketiden. I de sørligste delene av kysten er ærfugl og grågås vanligvis i gang med hekking i mars måned, og brenning i slike områder bør derfor være avsluttet innen 15. mars
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner

Under brenning

- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke
- Vanligvis brenner man med vinden
- Ha godt med mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lange skaft, snøskufler etc.)
- Brannen kan startes med en propanblåselampe. Det er en fordel å tenne på flere steder slik at det danner seg en brannfront
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke
- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket
- Ha beredskap ved behov for etterslukking
- Få inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Naboer og grunneier skal alltid varsles og etter at brenningen er avsluttet

NIBIO
NORWEGIAN INSTITUTE OF
BIOECONOMY RESEARCH

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.